

O^{Ombergs naturum}

verksamhetsrapport 2005

INNEHÅLL

Ombergs naturum – äldst i Sverige	3
Fakta om verksamheten 2005	4
Öppettider	4
Gratis inträde	4
Antal besökare	4
Guidningar	5
Nyheter i utställning och trädgård	7
Bättre tillgänglighet för personer med funktionshinder	7
Bättre tillgänglighet för personer med utländsk bakgrund	8
Nya vandringsleder och ny ledkarta	8
Naturumträff på Omberg	9
Huvudmannaskap, drift och ekonomi	9
Marknadsföring	9
Personal och organisation	9
Praktikanter	10
Utveckling av Naturum och Omberg som besöksmål	11
Pedagogisk profil mot olika målgrupper	11
Mötet med besökaren	11
Samarbete mellan Länsstyrelsen och Sveaskog	11
Samarbete med vandrarhemmen	12
Start av Naturskola på Omberg	12
Verksamhetsutveckling 2006	13

Länsstyrelsen Östergötland
Rapport 2005:17
Text och layout: Olle Jonsson
ISBN: 91-7488-128-0

Rapporten kan beställas från Länsstyrelsen Östergötland, 581 86 Linköping; lanstyrelsen@e.lst.se; 013-19 60 00 (porto och administratinskostnad 30:-) eller laddas ner kostnadsfritt via nätet: www.e.lst.se (sök under "Naturvård").

Ombergs naturum drivs av Länsstyrelsen i samarbete med Sveaskog. Verksamheten delfinansieras av EU, regionala fonden. Varunamnet naturum ägs av Naturvårdsverket som samordnar verksamheten mellan olika naturum i landet.

LÄNSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Ombergs naturum – äldst i Sverige

Naturum är ett samlingsnamn för utställningar om natur och kultur som vanligen ligger i anslutning till särskilt besöksvärda nationalparker eller naturreservat. Varunamnet ägs av naturvårdsverket. Ombergs naturum – Sveriges äldsta – har funnits sedan 1973 och ligger i ett av Sveriges mest välkända natur- och kulturområden.

Omberg har en mycket varierad och särpräglad natur. Berget, som är en mil långt och två till tre kilometer brett, hyser urskogsliknande barrskogar, bok- och ädellövskogar, orkidérika kalkkärr, blomstrande klippbranter och beteshagar med grova ekar. De många kulturspåren och den dramatiska landskapsbilden – med hissande bergstup ner mot Vätterns strand – bidrar ytterligare till bergets popularitet som utflyktsmål. Jorden är kalkrik, ”kustklimatet” vid Vättern milt och berget är livsmiljö för en stor mängd mycket sällsynta växter och djur. De gynnsamma försörjningsbetingelserna och det goda kommunikationsläget har gjort berget och dess närmaste omgivning till en centralbygd för människan genom historien.

År 2001 tog Länsstyrelsen över driften av Ombergs naturum från Ödeshögs turistbyrå. Utställningen och verksamheten förnyades, och entréavgiften togs bort, vilket resulterade i en nästan tiodubbling av antalet besökare. Verksamheten har sedan utvecklats, med nyheter i utställning, trädgård, naturstigar och guidningsverksamheten varje år.

År 2003 utnämndes större delen av Omberg till ekopark. Sveaskog som äger och förvaltar ekoparken har sedan dess visat ett stort engagemang i information och ökad tillgänglighet för besökare på berget. På Omberg finns också fem naturreservat som förvaltas av Länsstyrelsen. Ett nära samarbete mellan Sveaskog och Länsstyrelsen har utvecklats under de senaste åren och sedan 2004 delar Länsstyrelsen och Sveaskog på kostnaderna för driften av Naturum.

Ombergs naturum har under åren 2001-2005 ingått i Länsstyrelsen Östergötlands ”guideprojekt”, som delfinansieras med medel från bl.a. EU:s strukturfonder. Projektledare är Dan Nilsson som också har uppgiften som gruppsamordnare för Länsstyrelsens naturreservatsförvaltning.

Naturum håller slätterdag på Stocklycke äng i slutet av juli. Foto: Hanna Sterve.

De senaste två åren har guideprojektet haft en särskild inriktning mot funktionshindrade, invandrare samt barn och ungdomar. Åtgärder för dessa grupper har gjorts i den fysiska miljön på och kring Naturum och särskilda aktiviteter har arrangerats. Målsättningen är att medborgargrupper som idag har mindre vana att vistas i naturen, i framtiden lättare ska komma ut och få uppleva vacker och skyddsvärd natur.

Naturvårdsverket har under det senaste året arbetat med en utvecklingsplan för naturum i Sverige. I denna satsning ingår att stärka och kvalitetssäkra varumärket naturum, bl.a. genom en gemensam ram för verksamheten för de 40-tal anläggningar som finns runt om i landet. För att följa upp arbetet ska alla naturum redovisa verksamheten i en årsrapport. Detta är Ombergs naturums första utåtriktade verksamhetsberättelse. Därför ingår en del information om utvecklingen av verksamheten för hela perioden 2001-2005 då Länsstyrelsen varit huvudman.

Fakta om verksamheten 2005

Öppettider

Ombergs naturum öppnade säsongen 2005 fredagen den 25 mars, på långfredagen, och stängde inför vintern söndagen den 16 oktober. Under lågsäsong, 25 mars – 30 april, samt 1 september – 16 oktober, har vi hållit öppet lördagar, söndagar och helgdagar, kl. 11.00-16.00. Under perioden 1 maj – 31 augusti har vi hållit öppet dagligen mellan klockan 11.00 och 17.00. Sammanlagt var Naturum öppet under 150 dagar 2005 (Tabell 1).

Gratis inträde

Naturums utställning 2005 har varit gratis, men den som vill har kunnat lägga en frivillig avgift i en bössa (se även Tabell 5).

Antal besökare

Totalt räknades 14 634 besökare i utställningen på Ombergs naturum 2005 (Tabell 1). Detta är en minimisiffra. Värden på Naturum sitter inte ständigt i kassan och kan missa att räkna besökare när hon eller han befinner sig i utställningen eller i trädgården. Det verkliga antalet besökare under året var sannolikt över 16 000 (Tabell 2).

Antalet besökare under mars/april var högt (Tabell 1), men varierade ganska mycket beroende

Tabell 1. Antal besökare i utställningen på Ombergs naturum säsongen 2005. Siffrorna bygger på besökare som räknats av naturumvärden. Uppskattningsvis ligger de verkliga siffrorna 10-20% högre då värden missar en del besökare, t.ex. då han eller hon befinner sig i trädgården (med 10% uppräkningsfaktor var antalet besökare under året 16 100).

Månad	Inräknade besökare	Öppethållande dagar	timmar
Mars/april	1963	13	65
Maj	4193	31	186
Juni	2351	30	180
Juli	2364	31	186
Augusti	2384	31	186
September	849	8	40
Oktober	530	6	30
TOTALT	14 634	150	873

Tabell 2. Beräknat antal besökare i utställningen på Ombergs naturum åren 2001-2005. Siffrorna bygger på antalet inräknade besökare, plus en uppräkningsfaktor med 10% för den andel besökare värdarna tros ha missat att räkna då de ej befunnit sig i receptionen. År 2001 höll Naturum öppet till kl 18.00, en timma längre än de följande åren.

År	Antal besökare	Säsongslängd startdag	slutdag
2001	15 800	28 april	28 okt
2002	13 200	2 april	27 okt
2003	14 900	5 april	26 okt
2004	16 200	3 april	31 okt
2005	16 100	25 mars	16 okt

på väderlek. Toppnoteringar gjordes påskaftonen den 26 mars och söndagen den 17 april, med 210 respektive 283 inräknade besökare.

Bästa besöksmånad var maj då 4193 personer räknades in (Tabell 1). Fem dagar under maj besökte mellan 200 och 300 personer utställningen (en tisdag, två torsdagar, en lördag och en söndag). Den högsta dagssiffran för året var 292 besökare den 24 maj. Maj har haft de högsta besöks-siffrorna under samtliga år 2001-2005. Många skolresor och andra grupper besöker då berget.

Under sommaren, i juni, juli och augusti, låg dagssiffrorna för antalet besökare ofta mellan 65 och 130 personer. Den högsta noteringen under denna period hade 2 juni med 204 besökare.

Ingen lördag eller söndag på hösten nådde upp till över 200 besökare. Dagsnoteringarna var vanligen ungefär som under sommarmånaderna.

Söndag var den veckodag då flest personer besökte Naturums utställning, därefter kom torsdag och lördag i tät följd (Tabell 3). Måndagar hade de lägsta besöks-siffrorna och även fredagar har relativt låga siffror.

Ett relativt stort antal av framför allt regionala och lokala besökare återkom vid ett antal tillfällen under säsongen. För denna grupp har vi dock ingen särskild statistik och de har räknats in i besöks-siffrorna varje gång de besökt utställningen.

Utanför våra öppettider har vi haft ett okänt antal besökare vid de utställningar om lantraser, klosterväxter och bostadslösa djur som finns i Naturums trädgård.

Tabell 3. Medelantal besökare under olika veckodagar under 2005. Särskilda helgdagar ingår ej i beräkningarna. Lägre siffror för sommarmånaderna, än för året totalt, beror på höga besökssiffror under våren.

Veckodag	Medelantal besökare per dag	
	hela säsongen	juni, juli, augusti
Måndag	67	58
Tisdag	86	72
Onsdag	85	72
Torsdag	104	89
Fredag	71	57
Lördag	101	84
Söndag	121	104

Guidningar

Programlagd guidning

I Naturums ordinarie program 2005 ingick guidningar på Naturum, naturvandringar med start från Naturum, samt tvådagars natur-/kulturupplevelsepaket.

Programlagda guidningar på Naturum var matning av fiskarna i Tåkernakvariet kl. 14.00 och

matning av kindahönorna i hönsgården kl. 14.30. Dessa guidningar var kostnadsfria och ca 15 minuter långa. Sammanlagt deltog 933 personer på hönsmatningarna och 636 på fiskmatningarna (Tabell 4 A). Knappt en tredjedel av deltagarna var barn. Naturums värdar genomförde under maj och juni också spontant ett relativt stort antal guidningar av "Dokusåpan holken" – direktsändningar från fågelbon som man kan följa i vår utställning. Uppskattningsvis samlade dessa guidningar ett par hundra deltagare.

Under högsäsong (11 juni – 16 augusti) utgick guidade naturvandringar från Naturum kl. 10.00 varje dag. Vandringarna hade olika teman olika veckodagar. Övrig tid Naturum höll öppet erbjöd vi naturvandringar på lördagar och söndagar. Naturvandringarna var en eller två timmar långa och kostade 50:- för vuxna (barn upp till 15 år gratis). Sammanlagt deltog 303 personer. Ytterligare 193 personer guidades på andra platser på Omberg, de flesta vid Alvastra (Tabell 4 A).

I samarbete med Stocklycke och Borghamns vandrarhem genomfördes tre natur-/kulturupplevelsepaket 2005. Teman var: Orkidéer – de förtrollande blommorna; I Heliga Birgittas, Prins Eugens och Ellen Keys landskap; Gäss och tranor vid Tåkern. Paketerna hade programlagda aktiviteter för två dagar och i medeltal 15,3 deltagare.

Den hotade kindahönan, Östergötlands enda kvarvarande lantras, är ett populärt inslag på Ombergs naturum. Vid matningen kl. 14 berättar guiden om hotet mot lantraser, och om höns och andra fåglars liv. Foto: Kurt Adolfsen.

Naturum stod för natur- och kulturguidning och vandrarhemmen för de praktiska arrangemangen med bokning, mat och logi.

Guidning av grupper

Naturums värddar guidade på beställning många grupper i Naturums utställning och runt om på Omberg under säsongen. En ca 10 minuter lång introduktion till utställningen erbjöds gratis till skolklasser och andra grupper. En mer omfattande guidning av utställningen erbjöds också. Guidning i naturen runt om på Ombergs erbjöds och utformades enligt gruppernas önskemål. De flesta av dessa guidningar var två timmar långa och en flitigt anlitad guide Lars Frölich. Tabell 4 B visar en sammanfattning av beställningsguidningarna på Omberg för 2005.

Under säsongen har nio grupper på sammanlagt 226 personer med utländsk bakgrund fått särskild guidning på Omberg och på Naturum. Resan till Omberg ingick i en heldag utomhus på gruppernas tredje och avslutande sammankomst. Deltagarna kom från många olika länder och arrangemanget genomfördes inom integrationsdelen av projektet "Natur för alla". Även några grupper med synskadade och rörelsehindrade deltagare har fått guidning på och kring Naturum, inom ramen för "Natur för alla".

Östgötska mellanstadieklaser erbjöds – i Naturskolan Ekopark Ombergs regi – särskilda naturskoledagar till starkt subventionerat pris. Naturskolan drivs i nära samarbete med Naturum och har även den Länsstyrelsen som huvudman. Naturskolan tog emot ca 130 klasser under 2005.

Tabell 4. Antal deltagare på guidningar vid Naturum och på Omberg. Tabellen visar guidning enligt ordinarie program (A) och särskilda guidningar på beställning från grupper (B). Vissa grupper har fått guidning både utomhus och på Naturum och ingår då på bägge dessa poster i statistiken. Inom ramen för projektet "Natur för alla" har prioriterade målgrupper fått gratis gruppguidningar.

(A)

Programlagda guidningar	antal deltagare	varav barn	deltagare per tur	längd	pris (barn gratis)
Höns och lantraser	933	268	9,6	15 min	gratis
Tåkernakvariet	636	173	7,7	15 min	gratis
Naturvandringar från Naturum	303	46	4,9	1-2 tim	50:-
Naturvandringar, övr. Omberg	37	0	7,4	2 tim	50:-
Kulturvandring, Alvastra	156	15	13,0	1 tim	50:-
Upplevelsepaket	46	3	15,3	2 heldagar	800:-
TOTALT	2 111	502			

(B)

Guidning på beställning	antal deltagare	varav barn	antal grupper	längd	pris per grupp skolklass/ordinarie
Introduktion av utställning	1 091	478	52	10 min	gratis
Guidning av utställning	424	30	22	35 min	375:-/1000:-
Guidning utomhus*	1 763	okänt	69	2 tim*	1000:-/2500:-
TOTALT	3 278	-	143		

* Guidning utomhus var normalt en två timmar lång vandring eller/och bussresa. Antal grupper för denna kategori beräknas i relation till detta: en entimmas guidning av en grupp räknas som 0,5 grupper, en fyratimmasguidning som 2 grupper.

Varje dag under sommaren kan allmänheten följa med på guidade natur- och kulturvandringar tillsammans med någon av Naturums värdar. Vandringarna har olika teman olika veckodagar. Foto: Kenneth Claesson

Naturskolepedagoger under året var föreståndare Malin Granlund samt Olof Rosenquist och Ellen Hultman.

Nyheter i utställning och trädgård

Inga större investeringar gjordes vid Naturum under 2005. Inför säsongen byggdes en läs- och mikroskophörna i Naturums foajé, samt ett rävgryt för barn. I receptionsdisken installerades ett salamanderakvarium i ögonhöjd för två-treåringar. Akvariet visar litet av livet i dammar och andra småvatten och hyser förutom mindre vattensalamander även dammrudor.

I trädgården anlades en ormbunksrabatt som visar vanliga arter på Omberg. En informationstavla om Ombergsbygdens berggrund producerades och sattes upp intill mindre block av Ombergs bergarter som visas i trädgården. Naturums visningsbikupa målades om och flyttades från trädgårdens nordsida, till andra sidan vägen vid dödisgropen söder om Naturum. Orsaken till detta var att bina ibland har upplevts som störande av besökare, där

kupan stod alldeles intill leden mot bokskogen. Nu ligger kupan också närmare tillhands för naturskolan som på ett enkelt sätt kan använda bina i undervisningen. En ny informationsskylt om binas liv producerades.

En tipspromenad gjordes för skolklasser som besöker naturum. Denna utformades så att eleverna ska aktiveras och hitta till de olika teman som visas i utställningarna i Naturumhuset och i trädgården.

Bättre tillgänglighet för personer med funktionshinder

Många åtgärder som underlättar för personer med synskador och rörelsehinder gjordes på Ombergs naturum åren 2004-2005. Åtgärderna ingår i projektet "Natur för alla" som drivs av Länsstyrelsen i samarbete med Handikapporganisationernas Samarbetsorgan, Sveaskog och Ödeshögs kommun. Under 2005 har åtgärderna främst gällt synskadade, med omfattande medverkan från SRF Östergötland.

Inför säsongen 2005 sattes punktskriftsrubriker upp vid mycket av det som visas i utställningen på Naturum. Under året gjordes också en ljudboksinsläsning av hela Naturums utställning. Den 650 meter långa vandringsled genom bokskogen bakom Naturum, som gjordes tillgänglig för personer med rörelsehinder under 2004, kompletterades med åtgärder som underlättar för personer med synskador.

Naturum och Monica Ericson, SRF Östergötland, har samarbetat vad gäller utformningen av detaljer och information, så att synskadade lätt ska hitta fram längs bokskogsleden och längs en liknande led vid Glänås, Tåkern. Lederna har byggts av Kenneth Strand, Länsstyrelsen, och hans medarbetare. Naturum har haft ansvaret för utformning av taktila kartor över dessa områden och för produktion av informationsmaterial för ljudboksinsläsning om den nu förbättrade tillgängligheten i sydvästra Östergötland.

Bättre tillgänglighet för personer med utländsk bakgrund

Inom projektet "Natur för alla" har Naturum under 2005 ökat tillgängligheten för invandrare

i utställningen. Utställningen har översatts i sin helhet till persiska, arabiska, spanska och bosniska, alla vanliga språk bland personer med utländsk bakgrund bosatta i Östergötland. Naturum har också guidat invandrargrupper i utställningen under särskilda resor till Tåkern och Omberg som arrangerats av projektet Natur för alla.

Nya vandringsleder och ny ledkarta

Produktion av naturstigen "Omberg och istiden" färdigställdes inför säsongen 2005. Informationsskyltar sattes upp längs en 2 km lång slinga.

Naturum och Sveaskog har under året arbetat gemensamt med utveckling av vandringsledningssystemet och informationen om lederna på Omberg. En målsättning har bl.a. varit att få ett mer varierat utbud, med leder i fler längdklasser. Naturum har tagit fram förslag på nya ledsträckningar, samt snitslat dessa inför kommande röjning och ledmarkering. En särskild nyhet är den 27 km långa leden "Omberg runt", som även kommer att ingå i Östgötaleden. Regionförbundet Östsam, som ansvarar för Östgötaleden, bidrar här med bl.a. ett nytt vindskydd. En annan nyhet är en ny vandringsledskarta som Sveaskog ger ut. Naturum

Under året arrangerade projektet "Natur för alla" guidningar för personer med utländsk bakgrund på Omberg och i Naturum. Målsättningen var att våra nya svenskar i framtiden lättare ska hitta ut till vacker och skyddsvärd natur. Mörkahålkärrets orkidérika naturreservat. Foto: Kurt Adolfsson

har bidragit med textunderlag och kommentarer på kartans utformning. De olika vandringslederna markeras för närvarande med individuella färger inför säsongen 2006, med medverkan från Friluftsförbundet i Vadstena och Ödeshög.

Naturum har 2004-2005 medverkat i utformningen av en orienteringsslinga, "Skogsäventyret", som är ett samarbetsprojekt mellan Svenska orienteringsförbundet och Sveaskog. Skogsäventyret ska på egen hand kunna användas av skolklasser med lärare, familjer, m.fl. grupper som besöker Omberg. Naturum roll har framför allt varit att ta fram underlag för frågor med Ombergsanknytning, till olika stationer längs orienteringsslingan. Frågorna fungerade bra då vi gjorde en test av slingan i oktober 2005, med skolklasser från Vadstena och arbetet avslutas under 2005.

Naturumträff på Omberg

Ombergs naturum var den 15-16 mars 2005 värd för en träff med representanter för Naturum från södra och mellersta Sverige. Träffen som samlade ca 20 deltagare arrangerades av Naturvårdsverket som ett led i verkets utvecklingsarbete av Naturumverksamheten i landet.

Huvudmannaskap, drift och ekonomi

En översikt av Naturums kostnader och intäkter visas i Tabell 5. Omberg naturum har 2005 drivits som ett samarbetsprojekt mellan Länsstyrelsen Östergötland och Sveaskog AB. Länsstyrelsen har varit huvudman och kostnaderna för driften har delats mellan Länsstyrelsens naturvårdsförvaltning och Sveaskog. Naturums verksamhet ingår i projektet "Natur för alla" (2004-2005) som drivs av Länsstyrelsen i samarbete med Sveaskog, Handikapporganisationernas Samarbetsorgan, Sveaskog och Ödeshögs kommun. En andel av kostnaderna har täckts via medfinansiering från EU, regionala fonden. En liten del av Naturums intäkter kommer även från guideavgifter, frivillig entréavgift och försäljning. Försäljningen på Naturum är en service som kostar mer än intäkterna, om man räknar in personalkostnaderna för denna hantering.

Marknadsföring

Under 2005 gav naturum ut Foldern "Ombergs naturum 2005" samt ett enklare programblad. Dessa har distribuerats via turistbyråerna, näringsställen m.m. Information om guidning och andra evenemang har också spridits via "idag-spalter" i

Tabell 5. Balansräkning för driften av Ombergs naturum 2005. Kostnaderna delas mellan Länsstyrelsen och Sveaskog, med delfinansiering från EU, regionala fonden. Mindre intäkter kommer också från gåvor, guideavgifter och försäljning. I redovisningen ingår inte de större investeringar som gjorts vid Stocklycke inom ramen för projektet "Natur för alla" (framför allt vandringsled som är tillgänglig för synskadade).

INKOMSTER

Länsstyrelsen	380 000
Sveaskog AB	350 000
EU-medel	175 000
Gåvor (frivillig avgift)	23 000
Guideavgifter	6 400
Försäljning	40 400
Lokalkostnad	30 000
Summa	1 004 800

UTGIFTER

Personal	715 200
Försäljningsmaterial	10 600
Underhåll/investeringar	94 500
Marknadsföring	100 900
Telefon	8 000
Lokalkostnad	30 000
Summa	1 004 800

dagspressen, via Östgötaportens hemsida och via Guideprojektets programblad för hela Östergötland. Ett särskilt informationsblad skickades inför säsongen till länets samtliga grund- och gymnasieskolor, vilket samordnades med naturskolans informationsutskick.

Annonsering om Naturum har samordnats med guideprojektets övriga verksamhet i Omberg-Tåkernområdet. Bland annat har vi haft annonser i tidskrifterna Sveriges Natur, Turist och Friluftsliv, och i diverse turistbroschyrer riktade mot allmänheten eller branschen. Annonserna har utformats tillsammans med guidesamordnare Ulrika Carlsson.

Hemsidan förnyades under 2005, så att den nu harmoniserar med Länsstyrelsens övriga sidor.

Personal

Under öppettiderna 2005 har kunniga natur- och kulturguider tjänstgjort som värdar på Naturum. En, två eller tre personer har arbetat samtidigt beroende på veckodag. Personalen har bestått av en föreståndare (9 personmånader) och ytterligare

ett antal guider (sammanlagt 9 personmånader). Vårdarna ingår i Länsstyrelsens och kommunernas projektet Östergötlands Naturguidningar. De flesta av vårdarna som tjänstgjorde under året är utbildade biologer eller har lärarutbildning med biologinriktning. Som ordinarie vårdar tjänstgjorde Olle Jonsson (föreståndare) och Olof Rosenkvist. Övriga vårdar under 2005 var Therese Appelgren, Malin Granlund, Lars Frölich, Ellen Hultman, Lotta Samuelsson, Bengt Andersson, Karl-Martin Axelsson, Tommy Berg, Ulrika Carlsson och Tomas Fasth.

Föreståndarens uppgifter har huvudsakligen varit att utveckla Naturums utställning och verksamhet, att organisera arbetsuppgifter och personal, att delta i olika samarbetsprojekt, att ansvara för underhållet av utställningen och att arbeta som naturumvård.

Naturumvårdarnas huvudsakliga uppgifter har varit att möta besökare i receptionen, utställningen och trädgården, att guida i utställningen och i Naturums omgivning, att ta emot beställningar

av guidningar, att sköta levande djur och växter i utställningen samt att med nya idéer medverka i Naturums utveckling.

Praktikanter.

Under högsäsong har dagligen en av Stocklycke vandrarskolas praktikanter (elever från Vadstenagymnasiets Turistprogram) även praktiserat två timmar på Ombergs naturum. Eleverna har praktiserat på Naturum mellan kl. 11 och 13, främst i Naturums kassa, under föreståndarens och vårdarnas handledning.

Två elever från Vadstenagymnasiets friluftslivsprogram praktiserade heltid på Naturum under varsin tvåveckorsperiod under sommaren. De deltog i ett flertal av Naturums uppgifter, bland annat telefon/kassatjänst, trädgårdsskötsel och arbete med naturstigar.

En biolog praktiserade på Ombergs naturum under maj och juni 2005. Hon deltog i vårdarnas samtliga uppgifter och arbetade sedan under hösten som naturumvård vid flera tillfällen.

Under våren, sommaren och hösten är det många som går på vandring på Omberg. Foto: Kurt Adolfsson

Utveckling av Naturum och Omberg som besöksmål

Pedagogisk profil mot olika målgrupper

När utställningen på Ombergs naturum byggdes om inför säsongen 2001, utformades denna med tanke på både barn och vuxna. Det innebar bland annat att rumsmiljön gjordes mer spännande, t.ex. genom att några utställningsavdelningar avgränsades i egna ”rum”. En del av informationen doldes bakom tittluckor, barnen fick möjligheten att klättra upp i en fornborg och nu kunde man få titta rätt in i några fågelfamiljers barnkammare i direktsändningar från fågelbon. Projektledare för ombyggnaden var Lars Gezelius.

Konceptet att naturum ska tilltala alla grupper vidareutvecklades från 2001 och framåt. En målsättning har varit att en heterogen grupp, t.ex. en familj med barn, föräldrar och far- eller morföräldrar, ska kunna vistas på Naturum och alla ska finna att utställningen och trädgården är en spännande och trivsamt miljö att vistas i. Många utställningar har ett fokus på vuxna, så att barn lätt tröttnar. En annan målsättning har varit att skapa naturliga kontaktpunkter mellan besökare och värdar – eftersom många besökare bär på frågor av olika slag men långtifrån alltid kommer sig för med att ställa dem. Ett sätt att samtidigt verka för dessa bägge mål har varit att ta in mer levande djur och växter i Naturum utställning och trädgård. De levande djuren ger särskilt många frågor och tillfällen till dialog. För att göra utställningen mer barnvänlig har även rit- och läshörnor byggts i utställningen. De senaste tre säsongerna har särskilda åtgärder gjorts inriktade mot personer med funktionshinder och invandrare, grupper som i mindre utsträckning än andra har vana eller möjlighet att vistas i ute i naturen.

Parkeringsplatsen framför Naturums entré togs bort inför säsongen 2002 och ersattes av en trädgård med bl.a. en fjärilsrabatt och en rabatt med klosterväxter med tillhörande information. Inför 2003 byggdes ett hönshus för Kindahönor och till detta producerades informationsskyltar om lantraser. En trädgårdsutställning om bostadsbrist i dagens skogslandskap producerades också 2003, liksom den två kilometer långa naturstigen ”Träd buskar och skog”.

Från och med 2003 har Naturums hönsgård och Tåkernakvarium nyttjats för kortare guidningar

Rullstols- och barnvagnsstig. Foto: Kurt Adolfsson

på fasta tidpunkter. Vi har här kunnat fånga upp personer som råkat befinna sig på Naturum vid tidpunkten för en guidning och nått ut även till målgrupper som inte kommer på längre guidningar (som naturvandringar från Naturum eller i länets naturreservat).

Mötet med besökaren

Viktiga uppgifter för Naturums värdar har varit kunna svara på frågor om natur, kultur och naturskydd, att vägleda besökaren i Ombergsbygden och att guida besökare i utställningen eller i Naturums omgivning. Vi ser det personliga mötet som ett i många fall överlägset sätt att kunna ge information till besökare. Genom att Ombergs naturum inte har haft entréavgift så har värdarna – även dagar de jobbat ensamma – inte varit bundna av att sitta i receptionsdisken. En värd har istället kunna befinna sig där han eller hon för tillfället varit till största gagn för besökarna – i receptionen, i utställningen eller i trädgården.

Samarbete mellan Länsstyrelsen och Sveaskog

De senaste åren har Länsstyrelsen och Sveaskog etablerat ett nära samarbete, både vad gäller naturinformation och utveckling av Omberg som besöksmål, och vad gäller skötselåtgärder i ekoparken.

Sedan 2004 har det praktiska arbetet med att

utveckla Omberg och Naturum som besöksmål drivits som ett nära samarbete mellan Sveaskog och Länsstyrelsen. Från Sveaskog har Niklas Hansson, informatör på distrikt östra Götaland, medverkat och från Länsstyrelsen Naturums föreståndare Olle Jonsson. Driftskostnaderna för Naturum har delats mellan Länsstyrelsen och Sveaskog (Tabell 5) och verksamheten har utformats enligt bägge parterns önskemål. Programverksamheten har haft ett fokus på naturskydd i ekoparken och i naturreservat.

Diskussioner och samråd om naturvårdsåtgärder i ekoparken har förts mellan Tommy Ek, Länsstyrelsen och Per Petersson, Sveaskog. Även Carin Claréus från Länsstyrelsens kulturmiljöenhet och Naturums föreståndare har medverkat. De åtgärder Sveaskog gör på Omberg är därför väl förankrade hos den östgötska natur- och kulturmiljövården. Även vad gäller inventeringar på Omberg har Länsstyrelsen och Sveaskog kontinuerligt utbytt ny information som tagits fram. Länsstyrelsen har kunnat ta del av Sveaskogs naturvårdsinventering av "produktionsbestånd" (2001) och av deras inventering (2002/2003) för målklassning av skogsbestånd i ekoparken. En del av dessa data ingår i den rapport (2005) som sammanfattar Länsstyrelsens omfattande natur- och kulturinventeringar av berget under de senaste åren. Sveaskog kan nu använda resultaten från Länsstyrelsens natur- och kulturinventering i deras fortsatta arbete med ekoparksplanen.

Samarbete med vandrarmhemmen

Under 2005 har samarbetet med Stocklycke vandrarmhem fördjupats och ett samarbete med Borghamns vandrarmhem inletts. Samarbetet har gällt naturupplevelsepaket och vid Stocklycke

Backglim är vanlig på rullstensåsen vid parkeringsplatsen nära Naturum. Foto: Olle Jonsson

Oxtungan växer i Naturums trädgård. Foto: Olle Jonsson

även elevpraktikanter. De tre aktörerna Naturum, Naturskolan och Vandrarmhemmet vid Stocklycke är nu en väl sammansvetsad grupp.

Start av Naturskola på Omberg

Länsstyrelsen har sedan 2001 verkat för att återstarta den naturskola som Ödeshögs kommun drev vid Stocklycke fram till 1999/2000. Naturum har ingått i detta arbete, dels genom att genomföra naturskoleaktiviteter i mindre skala, dels genom att medverka i arbetet med ansökan om medel.

2001-2003 fungerade Naturum i viss omfattning som naturskola genom att anordna naturskoleaktiviteter för klasser till naturguidningspris (1000:-/tvåtimmarsspass). På Naturums initiativ bildades 2001 ett nätverk för naturskolor i Östergötland/norra Småland. Nätverket har haft gemensamma pedagogikutvecklingsträffar ungefär en gång om året, den senaste på Omberg i juni 2004.

Länsstyrelsen lämnade 2003 in en ansökan om medel för tre års naturskola på Omberg till Östgötastiftelsen – Natur och fritid. Huvudsaklig målgrupp var mellanstadieklasser från hela Östergötland. Medel beviljades och en erfaren naturpedagog, Malin Granlund, anställdes säsongen 2004. Naturskolan blev snabbt populär och Östsam (tidigare Östgötastiftelsen) sköt till ytterligare medel för 2005-2006. 130 klasser kunde tas emot 2005, varav flera inom de prioriterade grupperna innerstadsklasser, invandrartäta klasser eller klasser som har elever med funktionshinder. En förhoppning är nu att den framgångsrika verksamheten på Omberg ska få en långsiktig lösning.

Verksamhetsutveckling 2006

Under 2006 finns stora möjligheter att vidareutveckla Naturums verksamhet, inom nuvarande budgetnivå, vilket kommer att diskuteras närmare mellan samarbetsparterna Länsstyrelsen och Sveaskog i december 2005. Nedan beskrivs läget för några aktuella områden där särskilda insatser kan behöva göras.

Fler besökare på Naturum

Antalet besökare i Naturum har varit ungefär lika stort de senaste åren, med grovt sett 15 000 personer per år (en svag ökning kan ses de senaste åren, Tabell 2). Det innebär att ca 5 % av bergets 300 000 besökare (enligt trafikräkning år 2000) ser Naturums utställning. Vi tror att Naturum vid Stocklycke har en potential för betydligt fler besökare än så, med tanke på den stora mängden besökare på berget.

Vi har diskuterat möjliga orsaker till att så pass stor andel besökare inte hittar in till Naturum. En orsak kan vara att få vet vad ett Naturum är för något och en annan orsak, vilket besökare påpekat, är att trädgården kan upplevas privat och anonym från lite håll vid parkeringen. Ytterligare en orsak som bör ha bidragit är att skyltingen från parkeringen varit otydlig.

Inför säsongen 2006 görs nu ett antal enklare åtgärder i Stocklyckeområdet, vilka syftar till att spontanbesökare på berget lättare ska uppmärksamma och hitta in i Naturum. De åtgärder som planeras är: tydligare skyltning från parkeringsplatsen; en ca 1,2 meter hög vinjett av Naturums symbol spillkråkan sätts upp på Naturums gavel; skymmande buskar och träd röjs bort; reklamtavlor (inkastare) sätts upp vid parkeringsplatsen samt vid Hjässatorget och Alvastra.

Satsning på temaaktiviteter

I programmet för 2006 genomförs en del av Naturums guidningar som särskilda tema-aktiviteter. Genom ett större utbud av teman och lockande specialarrangemang hoppas vi kunna nå ut med guidningarna till en större målgrupp.

Programblad

Ett enkelt programblad om publika arrangemang på Omberg ges ut varannan vecka under säsongen 2006. Målsättningen är att visa upp Ombergs breda utbud av natur- och friluftslivsaktiviteter för tursist-

byråer, tidningar, bibliotek, och andra länkar ut till allmänhet/turister. Programbladet är på en A4-sida och innehåller ett kalendarium, en lockande bild, samt en kort text om något aktuellt på gång. Olika arrangörer av aktiviteter på berget, dit allmänheten är välkomna, uppmanas att meddela Naturum dessa så att de kan komma in i kalendariet.

Samordning av friluftslivsverksamhet

Sveaskog planerar att anordna en träff, i januari 2006, för de olika entreprenörer och organisationer som har verksamhet på och kring Omberg. Ombergs naturum medverkar i detta arrangemang och i arbetet med att vara en länk mellan olika aktörer på berget.

Programråd

Ett programråd för Ombergs naturum upprättas enligt Naturvårdsverkets nya policy för Naturum, med målsättningen är att få en bred kunskapsbas och stöd för utveckling av verksamheten. Till programrådet kallas representanter för Länsstyrelsen, Sveaskog, Ödeshögs kommun, Regionförbundet Östsam, samt representanter för den ideella naturvården och friluftslivet. Programrådet kommer att ha minst ett möte under 2006.

Skridskoåkare vid Storpissan. Foto: Olle Jonsson